

כיצד מחנכים ילדים פלשתינאים לאחר אוסלו

רפי ישראל

הקדמה

מסורים לעניינים הערביים והאיסלאמיים, לאחדות עמי ערב והאיסלאם ולסולידריות ביניהם, ולעמידה איתנה בפני האויבים, בין אם מדובר באימפריאליזם ובקולוניאליזם מחוץ, או בציונות ובישראל שעל סף ביתם.

כאשר ישראל כבשה את ישיע במלחמת ששת הימים, היא מצאה עצמה אנוסה לקיים את המערכות החוקיות והחינוכיות שהיו בשטחים אלה בטרם מלחמה, מחד גיסא; ומאידך, נטלה היא על עצמה לשנות כמה וכמה קטעים בעשרות ספרי לימוד, שהיו מלאי שנאה, תועבה והסתה נגד יהודים, ציוניות וישראל. הוצאת קטעי הנאצה מן הספרים הולידה, כמצופה, מפלי גינוי מארצות ערב, ממחנכים ערבים למיניהם ואפילו ממדינות מערביות ומאונסקו, בטענה כי ישראל, כמעצמה כובשת, לא היה לה להתערב בספרי הלימוד, ושהיא מנועה מלשנות, לצנור, לתקן או להביא לכלל תקינה את הספרים שהיו לפני הכיבוש. צריך רק לציין שכל ההאשמות נגד ישראל נשפכו בחמת זעם, חרף העובדה כי בבואה לתקן את הספרים נמנעה היא מלשבש, לתקן או למחוק ציטוטים מן המקורות האיסלאמיים המקודשים, כמו הקוראן והחדית', אפילו שבהם נכללו דברי נבלה ונאצה, אך זה לא הרגיע את חמתם של הערבים ושל המוסלמים.

כאשר הפלשתינים קיבלו שלטון עצמי באזורים אלה, לאחר הסכמי אוסלו (1993), אחד העניינים שעמדו בראש מעייניהם היה, כמובן, להשתלט מחדש על עתיד אוכלוסייתם, ולכוון אותה למתכונות חדשות של זהות, לאומיות, ממלכתיות, עצמאות ויחסים עם העולם החיצון. עיצוב דעתם ומחשבותיהם של ילדים פלשתינים על-ידי ספרי הלימוד ואמצעי התקשורת הממלכתיים זכה לכן לעדיפות גבוהה. הרבה סיבות ניתנו לדחיפות זאת, שגם חייבה את החזרת המצב לקדמותו בספרים בהם תיקנה ישראל בזמנה את קטעי הנאצה:

ל עוד הזהות הפלשתינית לא היתה קיימת אלא בסיסמאות ובמאבקים ארוכי השנים נגד האויב הציוני, הרי חינוכם של הילדים הפלשתינים היה מוטל, בעיקרו של דבר, על השלטונות של הארצות בהן דרו פלשתינים, גם פליטים וגם מתאזרחים, או בשטחים שתחת שלטון ישראל למעלה משלושים שנה. מבחינה זו נשאה ירדן בעול העיקרי בין השנים 1949-67, שעה ששני שלישים מן העם הפלשתיני היו תחת חסותה בשתי גדות הירדן. השאר היו תחת הממשל הצבאי המצרי בעזה, במחנות פליטים בסוריה ובלבנון, כמיעוט בתוך ישראל, עסוקים בקריירות אישיות בארצות הנפט העשירות, או טרודים בחיפוש אחר עתידים בתפוצות שונות, גם בארצות ערב וגם בארצות המערב.

פירוש הדבר כי בתקופת העיצוב המכרעת של 1949-67, רוב התלמידים הפלשתינים שביקרו בבתי-ספר, לרבות אלה שלמדו בבתי הספר של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם, היו תלויים בתכניות הלימודים של משרד החינוך הירדני. כמובן, שהחינוך האזרחי שניתן לילדים אלה לבש אופי איסלאמי-ערבי כללי, עם דגשים מיוחדים על נאמנות לכתר ההאשמי והתעלמות גמורה מן הלאומיות הפלשתינית. וכמו החינוך במדינות ערב אחרות, גם זה הירדני הכיל בתוכו יסוד חזק של אינדוקטרינציה פוליטית, טוטליטרית, מיוסדת על סיסמאות, ציטטות, שינון, חזרות וכיבוד הקיים, ומעט חשיבה עצמית, יצירתיות, דמיון וחדשנות. חינוך פוליטי, בין אם הוכרו עליו במפורש או ניתן במרומז, התכוון לחזק את הזהות הערבית והאיסלאם, לגדל ילדים

פרופ' רפי ישראל מלמד במכון טרומן, האוניברסיטה העברית בירושלים. המאמר, יחד עם נאמרו של פרופ' שלמה שרן: "ישראל והיהודים בספרי הלימוד של הרשות הפלשתינית: החינוך לשנאה", רא-ראור (באנגלית) כנייר עמדה מס' 58 של מרכז אריאל.

בדיעבד. מבחינה זו, הם משקפים ביתר נאמנות את מדיניותה וכוונותיה משני התחלופים שקדמו. הספרים מכסים את כל קשת חומרי הלימוד של הכיתות מא' עד י"ב, ורק בתחומים של מדעי החברה והרוח הטעונים ערכים ושיפטים ערכיים, כמו לימודי אזרחות, דקדוק, ספרות, היסטוריה, גיאוגרפיה ולימודי איסלאם. ספרי הלימוד בשטחי מדעי הטבע, הנחשבים נייטרליים משיפוט ערכי לא נבדקו, אם כי ברור שגם בהם היו או יכולות להיות נקיטות של עמדות אנטי-יהודיות ואנטי-ישראליות.

בניית מיתוס לאומי

חינוך בבי"ס של הרשות הפלשתינית כמובן אמור לספק תשובות לשאלות הזהות, השורשים וההיסטוריה של הפלשתינים. ישנן די והותר עדויות, גם לפני ספרי הלימוד הפלשתיניים, כדי לשרטט את קוויה של הזהות הפלשתינית מאז שנות ה-1920, כאשר המופתי של ירושלים, חגי אמין אל-חוסייני, הרים את נס הלאומיות גם נגד הכובשים הבריטים וגם נגד בני הפלוגתא שלו הציונים. לפני-כן, כאשר פלסטין היתה חלק מן האימפריה העות'מנית, היא חולקה לנפות (סנג'ק) תחת מחוז (וילייט) דמשק, ולא הוכרה כיחידה פוליטית עצמאית.¹ התושבים המקומיים כללו כמה וכמה המולות בעלות אדמות, מספר משפחות בעלות-שם בערים, אי-אלה שבטים של נוודים, ובליל שלם של מיעוטים ומהגרים מסוריה וממצרים, שבוואי לא ראו את עצמם כבני עם אחד. מוקד זהותם היה מקומי (כפר, עיר), שבטי, מוסלמי או עות'מני, או תערובת מכל אלה.

אך הלאומיות הפלשתינית המתעוררת חשה צורך להעניק עומק לתולדותיה, בין אם מפאת ש"הישן הוא יפה", על-פי האמרה הידועה, בין משום שיש הכרה להתחרות ביהודים המספקים לעין כול תולדות היסטוריות מתועדות בנות אלפי שנים של קשריהם עם הארץ. והרי אם אין בנמצא תיעוד היסטורי ראוי ובדוק כדי לספק צורך זה, אפשר לרקוח מיתוסים, ואין כספרי הלימוד של בתי הספר כדי להעלות אותם ולהפיץ אותם. הרי כמה דוגמאות מתוך ספרי לימוד אלה, שנצטט אותן ואחר-כך ננסה לעמוד על משמעותן:

1. תלמיד יקר, האם ידוע לך מיהם הפלשתינים? הפלשתינים הם צאצאיהם של הכנענים.²
2. ירושלים הנה עיר ערבית עתיקה, שנבנתה ע"י הערבים היבוסים לפני האיסלאם.³
3. ירושלים [מציגה עצמה]: אני עיר עתיקה בת אלפי שנים. אני יושבת על רמה הררית בלב פלסטין. שמי העתיק, יבוס, נקרא ע"י הערבים העתיקים – היבוסים.⁴
4. כינוס ... רשם לפנינו את טענות היהודים ביחס לזכויותיהם ההיסטוריות על פלסטין, אבל הושם דגש על זכות הערבים על פלסטין משחר ההיסטוריה.⁵

כמובן שתביעת הפלשתינים, לגבי אופייה הערבי של ירושלים מקדמא דנא, שוללת בתכלית זכויות האחרים

א. ילדי הפלשתינים, אשר החסירו שעות-כיתה רבות בעת האינתיפאדה, שרבים מייחסים לה את זכות כינוס אוסלו, היו צריכים עתה לשוב לספסל הלימודים, כך שעתידים יתוכנן ויעוצב ע"י הרשות הפלשתינית.

ב. הזהות הפלשתינית המתהווה, בעצמה היתה בעיצומם של חיפוש-דרך, נוכח האתגר של החמאס מבית. לכן היה חיוני לחזק את הדור החדש לאור חזונה של הרשות הפלשתינית, בדבר חברה מודרנית הקמה על רגליה.

ג. הרשות הפלשתינית מיד שרטטה לעצמה צרכים גדלים והולכים בכוח אדם מיומן: מורים, טכנאים, מנהיגים, אינטלקטואלים וביורוקרטים, כדי לאייש את מוסדות המדינה, את מערכת בתי הספר שלה, את אגודותיה המקצועיות, את מנגנוני הביטחון התופחים ואת כלכלתה הצומחת. על-כן, קביעת תכניות לימודים, כדי לענות על צרכים אלה, נראתה כדבר העיקרי לעשותו כדי לייצר מסגרות דרושות אלו.

ד. הרשות הפלשתינית, שקמה והיתה כתוצאה מהסכמי אוסלו, היתה עדיין נתונה במאבקים מתישים וארוכים כדי להשיג עצמאות מלאה מאויב שלא נראה נחפו להעניק לה כל מאווייה. והואיל ועתיד הפלשתינים נראה כרוך לחלוטין במאבקים אלה, היה צורך להגדיר את האויב, לחשל את החברה לעמוד בפניו, ולעצב את היחסים עמו או נגדו. דרך משל, אם בעת האינתיפאדה ילדי הפלשתינים ראו בישראלים אויב כובש ומדכא, ששלט בכוח על אדמה פלשתינית, הרי נוכח אוסלו ייתכן ויצטרכו לשנות יחס זה לאויב שיהפוך מעתה לשותף לשלום, שכן, נותן עבודה, או אפילו יישות פוליטית לגיטימית העומדת בזכות עצמה.

מכל הטעמים הללו, ועל אף שספרי הלימוד החדשים של הרשות, כמו הצהרותיה הרשמיות באמצעי התקשורת שלה, אינם משקפים בהכרח את מדיניותה, הרי הם, לכל הפחות, מורים על מצב רוחה, על כוונותיה, ועל הדרך בה היא אומרת לנקוט כדי לעצב את מחשבתם של אזרחיה לעתיד. דבר זה חשוב בעיקר לרגל התחיבויותיה של הרשות, על-פי הסכמי אוסלו א' וב' (1993, 1995) ואי (1998), לעקור משורש כל הצהרות השנאה וההסתה מתוכה, לרבות מספרי הלימוד ומאמצעי התקשורת. אם מתברר כי הרשות הפלשתינית אינה ממחרת או אינה מסוגלת להסיר ביטויים אלה מספרי לימוד שהיא עצמה יזמה, ומהתקשורת הסרה למרותה, כי אז זה עלול לשמש כלי לאמוד את כוונותיה לעתיד לבוא.

הספרים שנבדקו מקיפים מבחר של כ-140 כותרים שפורסמו ע"י הרשות בשנים 8-1995. בשנים הראשונות לקיום הרשות (5-1994) הספרים שהונהגו בבתי הספר שלה היו ירושה מן השלטונות הירדניים והמצריים, שהמשיכו בתוקפם תחת שלטון ישראל, לבד מן הקטעים המנאצים שעוקרו. אלא שבשנות המעבר הללו, הפלשתינים החזירו את המצב לקדמותו, כדי לכלול את הקטעים שהוסרו ע"י ישראל. ואילו הספרים הנסקרים כאן, הם אלו שהרשות הפלשתינית עצמה הזמינה, אישרה או בירכה עליהם

¹ ראה את חיבורו החשוב של חיים גבר, מן הארץ נברסיטה העברית; "פלשתינה והגדרות טריטוריאליזם אחרות במאה ה-17", שפורסם International Journal-1 of Middle East Studies, 30, 1998, 563-72. שם דן המחבר בערך "פלש-תינה" כמושג חברתי ותרבותי.

² חינוך לאומי פלשטיני לכיתה ה', מס' 550, עמ' 19.

³ תרבות איסלאם לכיתה ח', מס' 576, עמ' 50.

⁴ חינוך לאומי פלשטיני לכיתה ג', מס' 529, עמ' 12.

⁵ דו"ח בטלביזיה של הר-שות הפלשטינית מ-19 במאי 1998, אודות כינוס בו עלו שאלות אלו.

לתביעה שכנגד. כמובן, שהחזרה המודגשת של ספרי הרשות הפלשתינית על זהותה הערבית של האדמה, מכוונת לתת עומק היסטורי, עד לעת העתיקה, לתביעה זו, אפילו אם היא מיוסדת על דמיון, המצאה ובריאת יש מאין, ואפילו ללא צורך להביא כל ראיה לאישוש הטענה. כמו מיתוסים אחרים, על הטוען לחזור על טענתו, ואינו חש כל צורך להוכיחה, עד שתהפוך ל"עובדה". יתר על-כן, על ידי כך שירושלים מציגה עצמה בעצמה לילדים הרכים, בצורה תמימה וישירה, נוסף נופך רב להצהרה על אופייה הערבי, עד שכל הוכחה או ראיה הופכת ל"מיותרת". "הוכחה" ע"י התעלמות הנה דרך נוספת הנקטת על-ידי כותבי הספרים הללו. דרך משל, גם הטלביזיה הפלשתינית וגם ספרי הלימוד מרבים להציג מפה של המזרח-התיכון בה ישראל איננה קיימת, וכל שטחה מכוסה ע"י ארץ אחרת הנקראת פלסטין, וכך גם לגבי האטלס החדש שהופק באופן פרטי, אך אומץ על-ידי הרשות הפלשתינית. והרי דוגמאות:

1. תחת הכותרת "ארצנו פלסטין", המפה מראה את כל שטחה של ישראל.⁶
2. מפה אחרת בשם "מפת פלסטין לפני ואחרי מלחמת 1967" מתארת את שטחה של ישראל כ"אדמות הערביות שנכבשו לפני 1967", ואילו הגדמ"ע ורצועת עזה מתוארות כ"אדמות הערביות שנכבשו ב-1967".⁷
3. מפות של המזרח-התיכון בהן ישראל איננה קיימת, ושטחה מסומן כ"פלסטין", נמצאות במרבית עמודי הספרים הללו.⁸
4. המפה המלווה את השיעור "פלסטין מולדתנו", כוללת את כל שטחה של ישראל ומדגישה ערים ישראליות רבות כערביות, על אף שכמה מהן מצוינות בתנ"ך ובהיסטוריה היהודית העתיקה כגון: צפת, עכו, חיפה, נצרת, בית-שאן, יפו, ירושלים ובאר-שבע.⁹
5. ציור מראה אישה פלשתינית מנופפת את דגל פלסטין, כאשר ברקע מפה של פלסטין במקומה של ישראל.¹⁰
6. באחד מספרי הגיאוגרפיה, מראה המפה את שטח ישראל כ"פלסטין" 19 פעמים תמימות.¹¹

הטלוויזיה הפלשתינית מראה אותה מפה, מספר פעמים בכל יום, בתחילת כל מהדורת חדשות ובסופה. כל השמות העבריים של אתרים שונים בישראל, שמקורם עוד בתקופת המקרא, כלומר שקדמו לבוא הערבים, כמו: עמק יזרעאל, נמחקים וניתנים במקומם שמות ערביים מאוחרים יותר. למשל, "עמק בני-עמר" הוא השם הערבי המוסב על עמק יזרעאל ההיסטורי.¹² רבות גם השבועות לשוב ליפו¹³ שהיתה לחלק מתל-אביב ב-50 השנים האחרונות; ורבות ההתייחסויות לישראל כ"פלסטין הכבושה", או לגליל כ"חלק מצפון פלסטין".¹⁴

העמדת פלסטין כמחליפתו של כל דבר ישראלי, לרבות התעשיות הישראליות שאין להן כל שייכות לתביעה הפלשתינית על אדמת פלסטין (למשל: "בפלסטין ישנן שתי תחנות זיקוק לנפט: בחיפה ובאשדוד).¹⁵ היא דוגמה מובהקת לבניית מיתוס על-ידי התעלמות והזחקה של אחרים. נטייה זו אינה מתבטאת רק בספרי הלימוד

ובטלביזיה הפלשתינית, אלא גם באמצעי תקשורת אחרים. במשך שבועות תמימים, בעיצומו של קיץ 1996, פרסם העיתון **אל-קודס** דף יומי על תולדות "העם הפלשתיני-כנעני" ובו "הסבירו" אקדמאים מלומדים מאוניברסיטאות הגדמ"ע כיצד החפירות הארכיאולוגיות הישראליות מאששות את שורשיהם העתיקה של הפלשתינים-כנענים בארץ-ישראל. כל הפרסומים הללו הובילו לחגיגות פסטיבל סבסטייה באותו ירח אוגוסט 1996, בחסות מיינסטריון התרבות הפלשתיני. במשך הפסטיבל הופיעו צעירים פלשתינים לבושי גלימות כנעניות, מניפים לפידים בעת ריקודיהם בכיכר העיירה, תחת עינם הפקוחה של פקידי אש"ף והרשות הפלשתינית. אחרים הגיעו לחגיגה על גבי כרכרות רתומות לסוסים, שנבנו על-פי הציורים של הממצאים הארכיאולוגיים הישראליים במגידו.¹⁶

על אותה במה באמצע הכיכר הועלתה דרמה, בה כיכב הבעל, שהיה אל השמים והפריון בפנתיאון של הכנענים העתיקים, כאשר הוא נלחם במות, אל העולם התחתון. בסופו של דבר, ניצח הבעל, ומספר ההצגה ניצל את ההזדמנות להפליג בשבחייהם של העמים הפלשתינים-הכנענים הנאמנים: האמורים, הגירגשים, היבוסים והפרזים, אשר עמדו ונלחמו לצד הכנענים נגד הפולשים העברים מעבר לנהר הירדן.¹⁷ חלק זה של ההצגה נראה תמוה, אם זוכרים את ההתייחסויות הרבות בקוראן לבריתו של אלה עם היהודים, והבטחתו להם כי הם ירשו את האדמה. התמיהה עוד גוברת, כאשר הבעל הפאגני מועלה על נס בחברה המשתבחת באמונה איסלאמית ובתנועה איסלאמית הקוראת תגר על הלאומיות הפלשתינית בדמות אש"ף.

כל המבנה ההיסטורי הזה, שהומצא והועלה בדמיונם של הפלשתינים, מעורר שאלות רבות. תחילה, הבעיה של הטוטליטריות בה נרקחו אירועים שאין להם שחר לכדי מעשה מרמה המוזק למוחותיהם של ילדים תמימים, בצורה המזכירה משטרים אפלים מימין ומשמאל. ההנחות הבלתי בדוקות הללו אינן מועלות כסברות, דעות, או חלופות תיאורטיות שונות הניתנות לבחינה ולהפרכה, אלא כאמת אבסולוטית, כהיסטוריה בלתי ניתנת לערעור, כהיסטוריה שלהם, ללא ראיות, ביקורת ומובאות ממקורות. כמובן שהליך כזה איננו חסר תקדים בעולם הערבי. הנה למשל ניסיונו של צדאם חוסיין בעירק להחיות את מורשתו של חמורבי ולטעון כי היא מורשתו שלו וכי הוא ממשיכה. ורק בשל מלחמת המפרץ, כאשר היה נזקק לסיועם של ערבים ומוסלמים אחרים, נאלץ צדאם לזנוח את תביעתו לטורשים עתיקים קדם-איסלאמיים. וגם סאדאת הרבה להתייחס ל-"7000 שנות היסטוריה פרה-עונית" כאילו היתה מורשתו. בשני המקרים, תרבויות עתיקות אלו הוחלפו והודחקו ע"י התרבות הערבית-איסלאמית שבאה בעקבותיהן, שאין לה דבר עמן, ואף אין לה תביעה להמשכיות עמן. גם ירדן, הטוענת למורשת האדומית, העמונית, האמורית, ואפילו הרומאית, כשלה. בכל המקרים הללו, כמו אצל הפלשתינים, ישנו ניסיון נואש לבנות גשר אל העבר העתיק כדי להשיג לגיטימציה. אולם לגבי הפלשתינים, ובמידה ידועה גם הירדנים, בריאת מיתוסים אלה יש בה גם כדי לדחוק הצידה את ישראל ולבוא במקומה, בעוד

* חלק ניכר מן המובאות במאמר זה הן מתוך פרסומות של: Itamar Marcus, Director of Research, Center for Monitoring the Impact of Peace, <http://www.edume.org>.

⁶ **חינוך לאומי פלסטיני לכיתה ב'**, מס' 519, עמ' 21.

⁷ **ההיסטוריה הערבית בת-זמננו ובעיות השעה לכיתה י'**, כרך II, מס' 613, עמ' 66.

⁸ למשל **חינוך לאומי וחי ברתו לכיתה ה'**, מס' 549, בעמ' 81, 84, 88, 89, 103, 107, 109, 110, 120, 124.

⁹ **לשונו הערבית לכיתה ה'**, מס' 542, עמ' 64.

¹⁰ **חינוך לאומי פלסטיני לכיתה א'**, מס' 509, עמ' 11.

¹¹ **הגיאוגרפיה של מולדתנו הערבית לכיתה ו'**, מס' 557, עמ' 12, 20, 23, 36, 48, 50, 53, 55, 61, 66, 72, 73, 75, 80, 81, 88, 90, 115, 124.

¹² **גיאוגרפיה של המולדת הערבית לכיתה י"ב**, מס' 650, עמ' 49, 55.

¹³ **חיבור וסיכום לכיתה ח'**, מס' 581, עמ' 13, 20.

¹⁴ **היסטוריה ערבית מודרנית ובעיות השעה לכיתה י'**, מס' 613, כרך II, עמ' 70, 91, 95.

¹⁵ **גיאוגרפיה של המולדת הערבית לכיתה י"ב**, מס' 650, עמ' 186.

¹⁶ מאמר מערכת מאת יו-רם חווי, Azure, מס' 2, אביב 1997, עמ' 5-3.

¹⁷ שם.

אשר במקרים של צדאם וסאדאט, לא נותר איש שיטען לכתר המורשות העתיקות ההן.

לאמיתו של דבר, הגרסה הפלשתינית של בניית מיתוסים יש בה לא רק ניסיון לבנות את העבר מלבנים מדומות, אלא גם התעלמות מאחרים וניסיון לדחוק אותם, ולמחוק את רישומם על העבר כדי לנשלם מהווייתם העכשווית. למשל, כל אלף השנים של שתי היישויות היהודיות (בית ראשון ושני) בארץ-ישראל הקדומה, נמחקו על-ידי הפלשתינים והירדנים כלא היו, ודפי ההיסטוריה עליהם כתובים מאורעות אלה נקרעו ביד גסה. הדפים הנותרים מוספרו מחדש כדי שלא להפריע לזרם החלק של מהלך ההיסטוריה, על-ידי שאלות מציקות ומביכות. אולם, בשל קיומה של ישראל הטוענת למורשת ההיא, הפלשתינים אינם יכולים להתקשר לאותה היסטוריה העתיקה מבלי לנשל תחילה את יריביהם. כפי שאינו, הנישול הזה נעשה בין על-ידי התעלמות ובין על-ידי דילוג זריז מעל לפרק היהודי של היסטוריה זו, ותולדות מלכויות ישראל ויהודה, והשרשת הפלשתינים בעבר העתיק שקדם לממלכתיות היהודית שם.

כאשר הם פועלים כך יכלו הפלשתינים, בצורה נדיבה וריאליסטית, להודות בקיומה של מורשת יהודית עתיקה שאיננה עוד, ובאותו זמן לתבוע לעצמם את המורשת הכנענית שקדמה לה. אך הם אינם נוהגים כך: הם בונים את הגשר לעבר הכנעני מעל לתהום היסטורית, מחשש שאם יכירו בתקופת ביניים החוצצת בינם לבין עברם, יאייס הדבר על דרכם אל צדו השני של הגשר. אולם, התעלמות מהיהודים מצד אחד, ותביעה למורשת הכנענית מצד שני, נראים כלא עולים בקנה אחד: כי אם הפלשתינים הם אמנם צאצאי הכנענים, אזי היהודים שבאו בתקופת הביניים אין להם כל חשיבות, מפאת שאין הם חוצצים בין אלה לאלה. אולם, כאשר מתעלמים מן היהודים, זה כשלעצמו מעורר את החשד שבוני המיתוסים הפלשתיניים אינם מאמינים בעצמם בשורשיהם הכנעניים, או שהם מכירים מכללא שהיסוד לטענותיהם כה רעוע עד כי עדיף לחסל את המתחרים העומדים על קרקע היסטורית יותר מוצקה, מאשר להתעמת עמם בוויכוח פתוח. הרי אם החום משתולל ואינו ניתן לעצירה, אזי מוטב לשבור את מד-החום ובכך לחסל כל ראייה לקיומה של מחלה.

תשבחות עצמיות והשפלות האויב

השירה הגיאהלית בערב הקדם-איסלאמית, שהגיעה לשיאים של דמיון, יצירתיות ועושר לשוני, הצטיינה בעיקר בשפה שהרבתה להערים תשבחות על המשורר עצמו, על שבטו, משפחתו וראשיה, ועל גבורתם בקרב, מצד אחד. אך מצד שני, שירה זו הרבתה להשפיל, לנאץ, לפצוע ולקלל את שבטי האויב. אמצעי רטורי זה, שהפך מקובל גם בשירה ובהנהגה הערבית בימינו, מוסב גם על ספרי הלימוד נשוא דיונונו. כנראה, שמחברי הספרים לא הסתפקו בבניית תל לטפס עליו בעצמם, אלא גם כרו בחריצות בור להפיל בו את יריביהם, כדי להגדיל את פער המרחק בינם לבינם. אפשר שחשו, כי במקום לתת למערב ולישראל השנואים אך המצליחים בדרכיהם להאפיל עליהם, הם ביכרו לצמצם אותם ולגדום את קומתם ע"י

¹⁸ דוגמאות בולטות של תרבותנו לכיתה י"א.

הטחת האשמות ונאצות בהם, ולהשפילם, כדי להעמידם בניגוד משווע לתכונותיהם התרומיות ולשיעור קומתם של הערבים בכלל והפלשתינים בפרט. ראה, למשל, אלו רעיונות דוחסים ספרי הלימוד הללו למוחותיהם של ילדים בכיתה י"א:¹⁸

בתקופתנו של הישגים מדעיים וחומרים חסרי תקדים... המדענים של המערב מודאגים על-ידי עלייתם הגורפת של מספר הסובלים מהתמוטטות עצבים... הסטטיסטיקה מאמריקה בתחום זה מעידה על-כך (עמ' 3).

התרבות המערבית פרוחה, כידוע, כתוצאה מקשרי המערב עם תרבות האיסלאם דרך המוסדות הערביים שקמו בספרד ובמדינות איסלאמיות אחרות, שם הוגי דעות ופילוסופים מוסלמיים התעניינו בפילוסופיה היוונית...

התרבות המערבית על שני ענפיה הקפיטליזם והקומוניזם, שללה מן האדם את שלוות נפשו ואת יציבותו, כאשר הפכה את ההישגים החומריים לפסגת מאווייו ואילו הכסף לא הוביל אותם אלא להתאבדות (עמ' 5).

אין על כן מנוס מעלייתה של תרבות חדשה שתבוא בעקבות התרבות החומרית ותתמיד בה, אך יחד עם זאת תרומם את האדם לשיאי חיים רוחניים בד-בבד עם התקדמותו החומרית. האם ישנה אומה כלשהי המסוגלת למלא משימה זו? המערב בוודאי אינו מסוגל... ישנה רק אומה אחת המסוגלת לכך, וזוהי אומתנו... איש זולתנו אינו מסוגל להניף ברמה את דגל תרבות המחר (עמ' 12).

אנו איננו טוענים כי התמוטטה של התרבות המערבית והסטת מרכז התרבות אלינו, עומדות מאחורי הכותל או יתרחשו תוך עשור או שניים, ואפילו 50 שנה. כי הרי עלייתן ונפילתן של תרבויות צועדות בקצב טבעי משלהן, וגם כאשר נובעים סדקים ביסודותיו של מבצר, חולפות שנים והוא עדיין נראה בשיא עוזו. על אף זאת תרבות [המערב] נמצאת בתהליך קריסה והיא תהפוך לעי חורבות. אנו התעוררנו למציאות כואבת של הדיכוי האימפריאליסטי, גירשנו אותו מחלק מארצנו ואנו עומדים לגרשו מן השאר (עמ' 16).

בקטע זה, יש לתת את שימת הלב כי למרות הטיעון של עליונות האיסלאם ושל ניצחונו בסופו של דבר, מדובר כאן, על "תהליך טבעי", דבר המנוגד לרוח האיסלאמית המייחסת לאללה לבדו את ההחלטה ואת העיתוי לכל מעשה ואירוע. מעוררת תהיה גם גישתה של הרשות הפלשתינית אשר מצד אחד משקיעה מאמצים על לזכות בחסדן של מעצמות המערב, אך באותו זמן היא מלמדת את ילדיה כי מערב זה, מקור מחייתה וקיומה, עומד בפני קריסה. ביחס ליהודים, לישראל ולציונות, הצהרות הגינוי וההשפלה הן אפילו ישירות ומרתיעות יותר. כי ישראל היא האויב הממשי, הקרוב והנורא, ועל כן אינו ראוי לשום רחמים. הוא המקור והסיבה לאומללות הערבים ולרוע בעולם. והיהודים הם מושחתים מטבעם, ואינם צפויים להשתפר. ואילו הציונות, המזינה את המדינה היהודית,

היא המובהקת שבתורות הגזע, ועל כן היא נדונה לכישלון.
הנה דוגמאות:

1. יש להיזהר מן היהודים, כי הם בוגדניים וחסרי-אמנות.¹⁹
2. הגדרת גזענות: המין האנושי סבל מרוע זה גם בעולם הקדמון וגם בעולמנו של היום. והרי השטן, בעיני רבים, גרם שמעשיהם [של הגזענים] ייראו יפים אנשים כאלה הם היהודים.²⁰
3. הדוגמאות המובהקות ביותר לגזענות ולאפליה גזעית בעולם הן הנאציזם והציונות.²¹

4. ישראל מנהלת מלחמות של אלימות, חוסר-אנושיות, רוע, פשיזם, גזענות וטיהור אתני. הכנופיות היהודיות ניהלו טיהור אתני נגד פלשתינים תמימים וחסרי ישע. וכן מעשי טבח מזוויעים בקנה-מידה גדול, ולא ידעו רחם על נשים וילדים.²²
5. נאמר בתלמוד: אנו [היהודים] עמו של אלה עלי אדמות... הוא כפה על החיה אנושית ועל כל האומות והגזעים בעולם לשרת אותנו, והפיץ אותנו בין העמים כדי לרכב עליהם ולאחוז במושכותיהם. אנו חייבים להשיא את בנותינו היפות עם מלכים, שרים ואצילים, ולהחדיר את בנינו לכל הדתות, כדי שתהיה בפינו המילה האחרונה בניהול הארצות הללו. אנו צריכים לרמות אותם ולעורר מדנים ביניהם, וכך הם יילחמו האחד במשנהו. הגויים הם חוזרים שאללה ברא בדמות בני אדם כדי לשרת את היהודים, שעבורם ברא האל את העולם.²³

כל הקטעים הללו נסמכים אם על מקורות איסלאמיים, העומדים לעצמם מחוץ לכל ביקורת, אם על ספקולציות ותחושות לב שנגרמות ע"י תסכול עמוק נוכח עצמתם של האויבים המסרבים להיעלם מעל פני האדמה. אולם, בעוד שאת דברי הנאצה נגד יהודים וציונים אפשר להבין על רקע תחושת ההשפלה הסובייקטיבית שנגרמה על-ידי אבדנים, הפסדים ומפללות במשך מאה שנות הסכסוך, קשה יותר להגיע לחקר סיבותיו של זיוף הראיות הסיטונאיות שלפנינו. כי כאשר "מצטטים" דברי כזב אלה מתוך התלמוד, אי אפשר אלא להניח כי מחברי הספרים הללו נפלו קרבן לדברי התעמולה שלהם שאין להם שחר. אחרת קשה להבין כיצד אנשים משכילים, המתנימרים להיות מחנכים, יכלו לייצר טקסט בדוי, שאמיתותו ניתנת לבדיקה, ובאמצעותו הם אומרים להנחיל תרבות, השכלה וגישה מדעית לדור שלם של תלמידים העתידים להצמיח מתוכם מדענים בזכות עצמם. זה לא מקרה שמחברי הבדוזה המזויפת הזו נמנעו מלתת סימוכין לקטע המשמיע שהם מביאים, אלא הסתפקו בהסמכתו ל"יתלמוד" באופן כללי, ללא כרך ועמוד. וכך, במקום לבנות טיעון המיוסד על ראיות ומובאות, הסתפקו הכותבים בהתזת בוך, השפלה והנמכת קומה של יריביהם, בהניחם שאם יחזרו על השקר הזה די פעמים, סופו שמשוהו ממנו ידבק בקרבנות וישרת את מטרות האינדוקטרינציה הפוליטית הטוטליטרית.

ג'יהאד ומות-קדושים

נה כיצד יאסר ערפאת, ראש הרשות הפלשתינית, הוצג בטלביזיה הממלכתית בעת חגיגות יום המעראג' באוניברסיטת אל-אזהר:

זהו המפקד, זהו האיש,
פניו מאירים כשמש ביום בהיר
שאללה יעניק לו תכונות אצילות של גבריות
מנהיג האומה שאללה משגיח עליו
אללה, אללה, אללה, אללה!!
שאבו עמאר.²⁴ ינהיג אותנו לג'יהאד!!

ואז בא תורו של ערפאת לדבר אל הקהל המשולהב:

תברכו! יבורך מאבקכם ויבורך הג'יהאד שלכם
על אדמה זו
אנו מחדשים את שבועתנו לקדושים
אני אומר כי כלנו עשויים למות קדושים.
לכן אני אומר לכל הקדושים שמתו
בשם של כל הקדושים שעדיין בחיים
שאנו נקיים את שבועתנו להמשיך [את הג'יהאד].²⁵

המסר של מות קדושים ושל הג'יהאד, המשודר מעל גלי האתר הממלכתיים חוזר ושובר, לא יכול שלא להשפיע על כותבי ספרי הלימוד, שחיים בתוך עמם ומפגינים יחד עם כל קהלם את הסמלים רבי העצמה הללו. ברגיל, כאשר טוענים בפני אנשי הרשות הפלשתינית נגד השימוש בג'יהאד בעת מו"מ לשלום, הם תמיד משיבים כי הג'יהאד כאן מוגבל לשימושו המטפוריים והרוחניים. כמובן, שמושג זה ביסודו יש לו גם משמעות של "השתדלות רוחנית", אולם בשריעה האיסלאמית הוא מובן ללא ספק כפעולה מלחמתית המיועדת להרחיב את גבולות השלטון של האיסלאם, או להגן על גבולות הנחלות האיסלאמיות מפני כופרים המנסים לנגוס בהן. הואיל וג'יהאד איננו חייב להיות התקפי ויכול שיהיה גם הגנתי כדי להדוף פולשים זרים, הרי הפלשתינים, כערבים אחרים, תמיד יטענו כי הם מכריזים ג'יהאד רק מפני שהיהודים תקפו אותם ונישלו אותם מנחלותיהם בפלסטין.

כאשר בסוף המאה שעברה נשבו רוחות ליברליות ורפורמה בעולם האיסלאם, כתוצאה מן ההשפעה המערבית, היו הוגי-דעות אפולוגטיים איסלאמיים שניסו לשוות לג'יהאד אופי הגנתי בלבד, או לפרשו כהגשת סיוע למוסלמים נרדפים. ברם, תמיד נשאר זהות התוקפן פרובלמטית, בעיקר בסכסוכים פנים-איסלאמיים (אירן-עירק; מצרים-תימן; מרוקו-פוליסרי, וכו'). כמה מלומדים בתולדות האיסלאם גם חיפשו ומצאו מחשבה ליברלית באיסלאם הקדום, כאשר לנביא יוחסו כוונות שלום על-פני מעשי מלחמה ואלימות.²⁶ אולם גם אם נקבל פירוש מקל זה, הרי בסוף הקריירה של הנביא, האלימות והמלחמה שוב שלטו בכיפה, כאשר הוכרז ג'יהאד על מכה ועל חיבר (נווה המדבר היהודי), ובמיוחד כאשר האיסלאם פרץ מתחומי ערב אחרי מות הנביא ולאחר הטבעת מלחמות הפנים בין השבטים (רידה) בנהרות של דם. הפרשנות האלימה של ג'יהאד עודה בת-תוקף בעולם המודרני, בפרט

¹⁹ חינוך איסלאמי לכיתה ט', עמ' 79.

²⁰ חינוך איסלאמי לכיתה ח', עמ' 95.

²¹ היסטוריה חדשה של הערבים והעולם, עמ' 123.

²² הטלביזיה של הרשות הפלשתינית, 14 במאי 1998.

²³ היסטוריה חדשה של הערבים והעולם, עמ' 120.

²⁴ מעראג' הוא עלייתו של הנביא מוחמד לשמיים מהר הבית בירושלים.

²⁵ הכינוי המלחמתי של ערפאת הוא "אבו-עמר אר", על שם גנרל מהולל בראשית האיסלאם.

²⁶ הטלביזיה הפלשתינית, 1 בינואר, 1995.

באוצר המילים של הפונדמנטליסטים המוסלמים,²⁷ ובוודאי בכל הנוגע לישראל.²⁸ זאת ועוד, הצהרות הגיהאד של ערפאת מחוברות תמיד למילים קתאל (קרב), נצר (ניצחון) ושהיד (קדוש), וקשה לשער מאבק רוחני בו אנשים נקראים ליטול חלק בקרב ולמות מות קדושים, בפרט בתקופת שלום כאשר סמלים עצומים אלה היו אמורים להישאר זנוחים מאחור.

אין פלא, אם כן, שספרי הלימוד אינם מפגרים אחרי הצהרות המנהיגים, כפי שבאות לידי ביטוי בטלביזיה ובאמצעי תקשורת אחרים. כי משעה שנוצרת אווירה של המשך המאבק, והאויב מושפל והופך לטרף ראוי, הדברים מחלחלים לכל עבר:

1. דע בני שפלסטין היא אדמתך... שאדמתה רוויה דם של קדושים... מדוע צריכים אנו להילחם ביהודים ולגרש אותם מארצנו? [אחרי טקסט זה מופיעה מפה של פלסטין במקומה של ישראל]. יהיה גיהאד וארצנו תשחרר. זהו הסיפור שלנו עם השודדים הכובשים. אתה צריך לדעת, ילדי, שפלסטין היא בתחום אחריותך המסורה.²⁹
2. אחי! המדכאים השיגו את הגבול! גיהאד והקרב הם חובתנו... האם לנו לתת להם למחוק את אופייה הערבי [של הארץ]? שלוף חרבך, הבה נתכנס למלחמה עם דם אדום ואש בוערת... המוות יתדפק, והחרב תצא מנדנה בטבח כזה... הה פלסטין! הצעירים הם שיפרו את אדמתך! [הספר שואל אחר-כך שאלות כדי להדגיש את המסרים הנ"ל ואת הצורך להילחם באויב הישראלי עד להבסתו]:

- א. ...
- ב. ...
- ג. מהי הדרך לניצחון על האויב שבחר בה המשורר?
- ד. המשורר קורא לערבים ללכת בדרך הגיהאד. הראה את הפסוק בו הוא מציין זאת.³⁰
3. בידך השמאלית אתה נושא את הקוראן ובימנית חרב ערבית. ללא דם, אפילו ס"מ אחד של אדמה לא ייגאל... לכן, שעט קדימה וקרא בקול: אללה אכבר (אללה הוא הגדול ביותר).³¹
4. המוסלמים חייבים להגן על כל המסגדים... וחייבים לצאת לגיהאד, על נפשם ועל רכושם, כדי לשחרר את מסגד אל-אקצה מכיבוש הציונים.³²
5. השתמש בביטויים הבאים כדי להרכיב משפטים הגיוניים: הסכנה הציונית, קריאה לגיהאד
6. שיר של פלסטין: ברכות לפלסטין מלבבות הערבים, שעמדה בגאון ובהצלחה נגד שרשראות האויב; לצדי, הבטחת מות-הקדושים, וירושלים היא שירי.³³
7. אם האויב כבש חלק מן השטח [של פלסטין] ואלה הנלחמים להגנתו אינם מסוגלים להדוף את האויב, אזי גיהאד נהיה לחובתו הדתית של כל מוסלם, בין איש ובין אישה, עד שההתקפה תיהדף והאדמה תשחרר מכיבוש.³⁴

לימוד של הפלשתינים, מראים את העיקשות והנחישות בהן עומדת הרשות הפלשתינית על עיצוב דעתם של צעיריה, משחר ילדותם, בדבר הצורך הבלתי נמנע לעמוד במלחמת גיהאד ממושכת כדי לשחרר את כל פלסטין מידיהם של היהודים-הישראלים. התביעה כי הילדים יעמדו הכן להילחם ולמות בשירות הרעיון הזה היא חד-משמעית, ככל שספרי הלימוד הנדונים אינם מותירים זיק של תקווה ליישוב הסכסוך בדרכי שלום. דחיתתם את ישראל, היהודים והציונות, שמיוסדת על נימוקים מוסריים, פוליטיים, לאומיים ודתיים, היא טוטלית, מתמדת ובלתי ניתנת לשינוי. על-כן מאבק ממושך שסופו מי ישרונו, ושדברי ההסתה הערבים והאיסלאמים מבטיחים ניצחון בסופו, קורא, בסופו של דבר, לכל ערבי ומוסלם לראות בו משימה אישית (פרד עין), ולא רק מחויבות כללית ומעורפלת של הקהילה כולה (פרד כפאיה).

גישה זו קרובה להדהים לעמדת החמא"ס,³⁵ שפירושה כי הגם שהרשות הפלשתינית נתונה במאבק פנימי נגד התנועה האיסלאמית על נשמתה של האוכלוסייה, הרי בפועל היא ויתרה ליריבתה בשטח ספרי הלימוד, בה במידה שהם משקפים, ללא ביקורת או תגר, את עמדות החמא"ס. ובעוד אשר הסכמות אלו עשויות לרכז את התחרות והעוינות בין שתי הישויות בטווח הקצר, ולהביא לאחדות השורות ביניהן, הרי שבטווח הרחוק יותר עלול מצב זה להתחוויר כמסוכן ביותר, משעה שתלמידי כתות ה' ו-ז' של היום יגיעו לפרקם ויהיו בני-חורין להכריע בסוגיות פוליטיות פנימיות.

משמעויות ומסקנות

פי שמתחוויר הדבר במשטרים אוטוריטריים בכלל, הבעיה איננה להצהיר על עקרונות נעלים או לכתוב ולפרסם חוקות ליברליות שובות עין, או לחתום על הסכמים בינלאומיים שובי לב, אלא קיומם ביום-יום ויישומם בחיים המעשיים. על-כן, בלי להתחשב בהסכמי אוסלו, עומדת השאלה באיזו מידה ספרי הלימוד הנסקרים פה, שמראש הוזמנו או בדיעבד אושרו ע"י הרשות הפלשתינית, משקפים את חשיבתה ומדיניותה, ואם כן, האם הם עולים בקנה אחד עם התחייבויותיה הפנימיות והבינלאומיות של הרשות?

ברור מאלי כי הלך רוח מתהווה חייב להיסמך על עבר, זהות, מיתוסים ותרבות, כדי להבדיל את האומה הפלשתינית הצעירה מכל השאר. כי רק כך היא תוכל לבנות ערבות חברתית, להקים תודעה פוליטית, ולגייס את ההמונים סביבה. פחות ברור מדוע תביעות לגיטימיות אלו לעבר, או להמשכיות במולדת הלאומית, חייבת לדחוק או לשחוק או להעלים את האחרים או אף לשלול את חירותם ואת עתידם. ועוד פחות ברור, מדוע צריך לבנות במוחם של ילדים רכים הלך רוח של מדון, שגנה, נקמה, התעקשות, ודחייה גמורה של היריבים-השותפים. ראינו כי גם בבניית המיתוסים שלהם (דבר לגיטימי כשלעצמו) וגם בתהליך ההשתבחות העצמית (שגם אותה אפשר להבין) ישנם

²⁷ראה הערך גיהאד, The New Encyclopedia of Islam.

²⁸ראה סיד קטב, מער" כתנא מע אל-יהוד (מל) מתנו נגד היהודים, בירות, 1986; וכן את ר. ישראלי: "יאמנת אל" לה: מצע החמ"אס", שפורסמה בשנתון של הטרוויזים הבינלאומי, של שנת 1988-9 בהולנד, עמ' 99-134.

²⁹ראה אסתר וובמן, "מור טיבים אנטישמיים באי" ד י א ו ל ו ג י ה ש ל חיזבאללה והחמא"ס", פורסם ע"י מכון דיון בת"א, 1994.

³⁰לשונו הערבית לכיתה ה', מס' 542, עמ' 64-70. המפה היא בעמ' 64.

³¹מקראה וטקסטים ספ" רותיים לכיתה ה', מס' 578, עמ' 120-122.

³²שם, עמ' 131-133.

³³חינוך איסלאמי לכיתה ז', עמ' 184.

³⁴לשונו הערבית לכיתה ב', כרך II, מס' 513, עמ' 51.

³⁵חינוך איסלאמי לכיתה ז', מס' 564, עמ' 108.

יסודות חזקים המעלימים ודוחקים את הריב במידה כזו שהוא מורחק מעבר לגדר יישוב הסכסוך מכל וכול. ככל שהילדים גדלים ומטבעיים במוחם את אי-הלגיטימיות של האחר, ואת השפלתו השיטתית כפסגת הרוע, הסיכוי קטן להפוך סטריאוטיפים אלה על פיהם, כאשר הילדים יגדלו ויוכלו לשפוט לעצמם ולעמוד על דעתם, בין כקובעי מדיניות, בין כמקבלי החלטות ובין כאזרחים מן השורה. על-כן, בעוד נעשים בישראל מאמצים עצומים, הגם שלא כולם עולים יפה, לעסוק בפרויקטים לשלום, ולחנך את ילדי ישראל להבין את מושגי השלום, קבלת הזולת, סובלנות, התייעצות, ויכוח, הקשבה ודו-קיום, גם הכרח קיומי וגם כאידאל וקערך בפני עצמו; ובעוד אשר כמה וכמה מוסדות ישראליים-פלשתיניים מתאמצים להטביע ערכים אלה באוכלוסיות פלשתיניות וישראליות, בדרגות שונות של הצלחה, הרי שספרי הלימוד הפלשתיניים הרשמיים נראים ונקראים כמנותקים ומתעלמים ממאמצים אלה. הם נראים ונשמעים כאילו מעוניינים הם, חלילה, להנציח את הסטריאוטיפים השליליים ולהטביע באיבם כל ניסיונות הפיוס והרצון הטוב.

בזירה הבינלאומית נראה כי הרשות הפלשתינית במקום לנסות ולהבקיע דרכים חדשות כדי להשפיע חיובית על דעת הקהל הישראלית והבינלאומית, קופאת היא על שמריה ומנציחה את מצב העניינים הנוכחי. נכון, שכאשר ספרי הלימוד הפלשתיניים מאמצים או מסכינים לסטריאוטיפים אנטי-ישראליים, הם אינם פועלים בחלל ריק, אלא הם הולכים בתלם המקובל בכלל העולם הערבי, לרבות בתקופה שלאחר תחילת תהליך השלום בסוף שנות ה-1970. לדוגמה, כאשר מצרים מאשימים מומחים ישראליים לחקלאות, הנמצאים שם כדי לסייע בפיתוח החקלאות המצרית, כי הם באו כדי להרעיל את האדמות הערביות ולהרוס את החקלאות המקומית, אין תמה שנציג הפלשתיניים בוידיה לזכויות האדם בזינבה מאשים את ישראל בהזרקות וירוס של איידס לילדים פלשתיניים, והעולם אינו מגיב. ואז, ההעזה עולה עוד שלב. רוברט גרודי, האנטישמי הצרפתי הידוע לשמצה, שמכחיש את השואה, ועושה מזה "מדעי" ופרנסה, מגיע לסיור בעולם הערבי ומתקבל כגיבור, ושוב אין פוצה פה ומצפצף, ואז הכחשת השואה נהיית קונסנוס. וכדי שלא להסתבך בסתירה של הכחשת השואה מצד אחד, ומצד שני להסתכן בחשיפתה, כל המדינות הללו גם אסרו להציג את הסרט "רשימת שינדלר", על אף שאין בסרט דבר ציוני או ישראלי. ערבים אלה, לרבות כמה עושי שלום ביניהם, מכחישים את הקשר בין עם ישראל לארצו, לפחות בעולם העתיק. וגם כאשר הם מקצים לעמים עתיקים אחרים, שעברו מן העולם, מקומות של כבוד במוזיאונים שלהם, אין זכר לאלף שנות היהודים בארץ. אפילו מהלכי השלום הישראליים נתפסים כ"מזימה חשוכה", וההקשר של הפרוטוקולים של זקני ציון עולה כפורח ומסביר את מהלכי החדשים של ישראל כשאיפה להשתלט תרבותית וכלכלית על "המזרח-התיכון החדש".³⁶

עמדות, גישות והתנהגויות ממוסדות אלה לגבי יהודים וישראל, שיש אשר הן מסתתרות מאחורי חזות חייכנית, או נאמרות בפרטיות, משעה שהן מקבלות חותם אישור של הרשות הפלשתינית, אינן יכולות אלא לצוץ במוחם, להשפיע על מחשבתם, ולהניע את פעולתם של שומעיהן

וקוראיהן. אשר על כן, ביקשה ישראל גם בהסכמי אוסלו וגם בהסכמי ואי, לשרש את ביטויי ההסתה הללו מכל ההצהרות הרשמיות, לרבות מספרי הלימוד ומאמצעי התקשורת הפלשתינית. אך, כפי שמעידים ספרים אלה, עוד רבה המלאכה, והחלק הבלתי מיושב נראה שהוא גדול ומובלט יותר מן המיושב. עד כה, השינויים החדשים שהפלשתינים הכניסו לספרי הלימוד, כפי שצוין בהקדמה, היו כרוכים בהחזרתם לקדמותם של דברי הנאצה בספרים הירדניים והמצרים, שישראל עקרה בעת שלטונה בשטחים. קונסטרוקטיביסטים בשטח הפסיכולוגיה החינוכית, כמו פיאז'ה, טיפלו בשאלה כיצד הילד הלומד בונה את מערכת הידע במערכת הקוגניטיבית שלו. קונסטרוקטיביסטים אחרים סוברים כי הפרט הלומד פחות מעניין מאשר השאלה החשובה יותר של מבנה הידע האנושי בכללותו. אולם ישנם גם קונסטרוקטיביסטים המעוניינים בשני הקטבים, ומאמינים כי התיאוריות והתובנות שלהם זורקים אור על שני ההיבטים של בניית הידע: גם על-ידי האיש הפרטי הלומד, וגם על-ידי הקהילות הבונות מאגר ידע כללי, והם מציבים את השאלה האם ידע חדש מתוהוה על-ידי הפרט החושב, או שהוא תמיד שם ורק מתגלה ע"י הפרט.³⁷ מחברים בתחום הקונסטרוקטיביזם מגיעים למסקנה שבניית הידע היא תהליך פעיל, בין אם אנו מגדירים אותו במונחים של קוגניציה של הפרט ובין כהליך חברתי ופוליטי.³⁸ אולם, אפילו על-פי פיאז'ה, המקובל ככהן הגדול של קוגניציה אינדיבידואלית, המוסריות הולכת בתלם המוסרי שנקבע ע"י אחרים, תוך ציות לסמכות שיש בידיה כלי אכיפה. מוסריות הטרונומית פירושה, שהפרט איננו מווסת את ההתנהגות שלו על-פי השקפות עולם פרטיות. אלא, פעולותיו מונחות על-פי אימפולס וציות בלתי מושכלים, להבדיל ממוסריות אוטונומית ההולכת אחר עקרונות מתווסתים-מעצמם.³⁹ ישנה טענה, כי ללא האמונה העולה מתוך השקפת עולם פרטית, קרוב להניח כי ילדים ילכו שבי אחרי כללי מוסר המותווים ע"י המבוגרים.⁴⁰

ההשלכות של תיאוריות אלו בעניין נשוא הדיון הן ברורות. בעוד אשר ילדים פלשתיניים, ככל הילדים, סופגים בביתם ובסביבתם סטריאוטיפים אנטי-יהודיים ואנטי-ישראליים, ומביאים אותם כמטענם הרוחני לבתי הספר, הרי מטען הידע והאמונות שלהם מחוזק ע"י המורים שגם הם ספגו אותם המטענים באותה הסביבה, והם גם חייבים להקנות לילדים את תוכן הספרים, בנוסף לפרשנותם האישית לחומר הנקרא. בספרות הדנה באלמנט פוליטי, מצוין כי דה-לגיטימציה של האויב הנה הצעד הראשון לקראת פרץ אלים נגדו. על-כן, כאשר האמונות האישיות של תלמידים מתחזקות ע"י הסמכות של המורים, נוצר קוקטייל מסוכן שמביא גם להנצחת העמדות העוינות נגד ישראל, וגם חלילה לפעילות אלימה, שבמפורש או מכללא, זוכה לגיבוי הרשות הפלשתינית.

זוהי על-כן השאלה החמורה והמדאיגה ביותר העולה מתוך ביקורת הספרים הללו: האם הם יישארו בבחינת אינדוקטרינציה פוליטית המשקפת את דעת הקהל ו/או מעצבת אותה. או, האם יש הסכנה כי הילדים של היום והבוגרים של מחר ילכו שבי אחרי תורות אלו, ויעברו מתחום הרטוריקה לתחום המסוכן הרבה יותר של פעילות עוינת? ■

³⁶ ראה את אמנת החמ"איים שצוטטה לעיל.

³⁷ ספרו של שמעון פרס על המזרח-התיכון החדש צוטט במצרים ונאמר עליו כי הוא "מוכיח" שתיאוריית ההשתלטות היהודית על העולם עוד-נה בתוקף, אלא שהפעם זה יהיה בדרכי שלום ובאמצעות הכלכלה.

³⁸ קטע זה מבוסס על מאמרו של ד. פיליפס: "הטוב, הרע והמכוער: פניו המרובות של הקונסטרוקטיביזם", ב-*Educational Researcher*, 24, אוקטובר 1995, עמ' 7.

³⁹ שם, עמ' 9.

⁴⁰ רטה דה'ווריס, התיאור-יה החברתית של פיאז'ה, שם, כרך 26, מארס 1995, עמ' 5.